ASOS JOURNAL

The Journal of Academic Social Science

Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi, Yıl: 8, Sayı: 101, Şubat 2020, s. 215-229

ISSN: 2148-2489 Doi Number: <http://dx.doi.org/10.29228/ASOS.34942>

Yayın Geliş Tarihi / Article Arrival Date
27.10.2019

Yayınlanma Tarihi / The Publication Date
29.02.2020

Dr. Öğr. Üyesi Tolga KABAS
Çukurova Üniversitesi, İktisat
tkabas@cu.edu.tr

BATI KÜLTÜRÜNDE EKONOMİ DÜŞÜNCESİNİN, PARANIN VE TİCARETİN ETİKLE OLAN İLİŞKİSİ

Öz

Batı kültüründe para ve ticaret ile ilgili kötümser görüşlerin tarihsel olarak Aristo'ya kadar uzandığı görülmektedir. Batı din ve felsefe geleneği ticari hayattaki kar elde etme ilkesinin meşruiyetini Aristo'nun yaşadığı dönemden beri sorgulamaktadır. Thomas Aquinas Aristo gibi tamamiyle ticarete karşı değildi. Aquinas ılımlı bir ticari davranışın insan ihtiyaçlarına doğru yönlendirildiği takdirde ahlaki olarak kabul edilebileceğini savunuyordu. Aquinas Hristiyan Teolojisiyle ekonomik hayatı uzlaştırmaya çalışmıştı. Ortaçağın sonlarında Batılı Hristiyan düşünürler ticari konularla ilgili oldukça sofistike bir yaklaşım geliştirmişlerdi. Bu düşünürler ticaretin insanları canlı ve dinamik tuttuğunu kabul ediyorlardı. Adam Smith ise ticari hayatın ahlaki olduğunu ileri süren modern yaklaşımın tam başlangıcında yer almaktadır. Bu çalışmada Batı kültüründe para ve ticaretin etikle olan ilişkisi, para ve ticaretle ilgili görüşlerin evrimi, bu bağlamda Katolik Hristiyan din adamlarının Adam Smith'in sosyal sistem vizyonuna yaptıkları eleştiriler anlatılmaktadır. Ayrıca, çalışmada İslam dininin piyasa sistemine bakış açısı anlatılmaktadır. Çalışmanın sonuç kısmında ise Mesnevi Şerif'ten ticari yaşamla ilgili oldukça vicdanlı bir vizyon elde edilebileceğine değinilmektedir. Ayrıca, Mesnevi Şerif'in sosyal ahlak bağlamında referans alınabilecek ana kaynaklar arasında olduğu ileri sürülmektedir.

Anahtar kelimeler: İktisat Sosyolojisi, Thomas Aquinas, Ekonomi, Etik

THE RELATIONSHIP BETWEEN ECONOMIC THOUGHT, MONEY AND COMMERCE WITH ETHICS IN THE WESTERN CULTURE

Abstract

Pessimistic views on money and trade have been traced back historically to Aristotle's time in the Western culture. Western religion tradition and philosophy has questioned the legitimacy of the profit principle in business since Aristotle's time. Thomas Aquinas, like Aristotle, was not entirely against trade. Aquinas argued that a moderate business conduct could be accepted as morally good if it is directed toward human needs. Aquinas tried to reconcile economic life with Christian Theology. At the end of the Middle Ages, Western Christian thinkers developed a highly sophisticated approach to commercial matters. These thinkers conceded that trade kept people alive and dynamic. Adam Smith lived at the very beginning of the modern approach that asserts that commercial life is moral. In this study, the relationship between money, trade and ethics in Western culture, evolution of views on money and trade and the criticisms of Catholic Christian clergy to Adam Smith's social system vision are explained. Besides Islam's perspective about market system is explained in the study. In the conclusion of the study, it is mentioned that a very scrupulous vision of economic life can be obtained from Mesnevi Şerif. It is claimed that Mesnevi Şerif is among the main sources of social ethics that can be referenced.

Keywords: Economic Sociology, Thomas Aquinas, Economy, Ethics

1. GİRİŞ

Avrupa'nın yükselişi Protestan Reform hareketiyle başlamıştır. Martin Luther tarafından yapılan Protestan reformuyla Hristiyan dünyası Katoliklik ve Protestanlık olmak üzere ikiye bölünmüştür. Batı dünyasındaki bu büyük bölünmenin kaynağında dinsel veya kültürel farklar bulunur. Batı dünyasında iktisat ahlakı da bu iki kültürden doğmuştur. Katolik ve Protestanlık kültürlerinden doğan iki iktisat ahlakı birbirinin rakibidir. Amerika, İngiltere, Hollanda gibi ülkelerde iktisat ahlakı Protestan kültüründen doğmuştur. Kıta Avrupası ülkelerinde ise iktisat ahlakının kaynağı Katolik kültürüdür.

Ortaçağda Avrupa'da Katolik Kilisesi çok güçlü, zengin ve otoriter bir kurumdu. Kilisenin misyonu ile sürdürdüğü politikalar arasında bir uçurum bulunmaktaydı. Kilisenin kurduğu dogmatik varlık zincirinde yaşamını sürdüren aristokrasi yeni fikirlere ve özgürlüğe açık bir sınıf değildi. Ortaçağda Avrupa'da tüccar sınıfların daha fazla özgürlük istemesi, gelişmesi ve güçlenmesi Hristiyanlık dogmalarına ve kozmolojisine karşı ağır bir baskı oluşturmaktaydı. Luther tarafından yapılan Protestan reformu Hristiyanlık kozmolojisine büyük bir zarar verdi.

Luther yükselen orta sınıfları destekliyordu. Ona göre tüccarlar iyi ve faydalı insanlardı. Tüccarlar topluma faydalı olan malların üretimini ve ticaretini yapmaktaydılar. Ticaretin, çalışma ahlakının ve meslek anlayışının gelişmesini sağlayacak bir ahlak sistemi kurdu. Böylece, insanların ticaret yapması, meslek sahibi olması ve çalışması teşvik edildi. İnsanların çalışmaktan para dilenmesi ayıplandı ve dilencilik kültürünün yaygınlaşmasına karşı mücadele edildi. Ayrıca, Protestanlığın en önemli kolu Kalvinizm mezhebinin kurucusu John Calvin tüccarların aleyhinde olan geleneksel dini yaklaşımları revize etti.

Kalvin tüccarların kar elde etme ilkesinin zorunlu ve meşru bir ilke olduğunu vurguluyordu. Calvinizme göre dürüst bir yolla kazanılan zenginlik meşruydu ve kurtuluş işaretiydi. Calvin kapitalizmin gelişmesini sağlayacak şekilde dini normları revize etti. Ticari hayatla ilgili geleneksel Hristiyan anlayışını tersine çevirdi. Böylece para ve ticaretle ilgili mesleklerin meşru işler olduğu görüşü benimsenmeye başlandı. Calvin'in görüşleri para ve kredi sisteminin gelişmesini sağlayacak önemli bir faktör oldu. Calvin, kapitalizmin ruhunun doğmasına yol açan kişiydi. Avrupa'da kapitalizm Calvinizmin sosyal bir formu haline geldi.

Katolik kültürü ise Protestanlık gibi bireyci, rasyonel ve verimli bir kültür değildir. Katolik kültürü gelenek ve statükoyu savunmuştur. Protestan kültürü ise yükselen burjuvazinin bireycilik ideolojisiyle donanmıştır. Protestan kültürü daha dünyeviyken, Katolik kültürü için diğer dünya, yani ahiret daha önemlidir. Ayrıca, Protestanlara göre kendi ayakları üzerinde durabilmek, başkalarına muhtaç olmadan yaşamak, iktisadi bağımsızlık ve özgürlük önemlidir. Katolik kültürün bahsedilen durağanlığı kapitalizme uyum sağlamasını zorlaştırmıştır. Bu yüzden, kapitalizm ve modern ekonomi bilimi daha modern, rasyonel ve verimli olan Protestan kültüründen doğmuştur.

Avrupa'da 1776 yılı bir devrim yılıydı. Avrupa'da yapılan devrimler Protestan orta sınıflar öncülüğünde yapılıyordu. 1776 yılında Adam Smith "Ulusların Zenginliği" adlı eserini yayınlamaya başlayarak sanayi devriminin başladığını, kapitalizmin ve modern ekonomi biliminin doğduğunu ilan ediyordu. Modernliği, liberalizmi, özgürlüğü savunan burjuvaların önü açılırken, gelenekçi temsil eden aristokraziyle birlikte feodal sistem yıkılmaktaydı. Burjuvaların dünya görüşüne göre fabrikada ücret karşılığı çalışan bir kişi, aristokrasinin emrinde zorunlu olarak çalışan bir kişiden daha özgür ve mutluydu. Ticarete dayalı sistemin kurucu babası olan Smith'in karşısındaki en güçlü engel geleneği savunan Katolik Hristiyan din adamlarıydı.

Modern ekonomi bilimi Aydınlanma düşüncesi ikliminde doğmuştu. Aydınlanma düşünceleri ekonomi bilimini ve serbest piyasa ekonomisini oldukça yeni, faydalı görüyorlardı. Bir Aydınlanma düşünürü olan Adam Smith evrensel insan doğasının en önemli eğiliminin yardımseverlik değil, durumunu iyileştirme arzusu, yani çıkar düşüncesi olduğunu ileri sürüyordu. Kişisel çıkar düşüncesi doğal ve uyum içerisinde işleyen seküler bir toplumsal düzene yol açıyordu. Sanayi devrimiyle birlikte Avrupa'da bireyci, rasyonel ve seküler bir topluma doğru düzenli ilerleme süreci başlamıştı. Modern toplumlar seküler toplumlar olarak doğuyordu. Dinin altın çağı ise son bulmuştu.

Bu çalışmada Batı kültüründe para ve ticaretin etikle olan ilişkisi, para ve ticaretle ilgili görüşlerin evrimi, bu bağlamda Katolik Hristiyan din adamlarının Adam Smith'in seküler sosyal sistem vizyonuna yaptıkları eleştiriler anlatılmaktadır. Ayrıca, çalışmada İslamın piyasa sistemine bakış açısıyla ilgili saptamalar yapılmaktadır. Çalışmada modern ekonomi biliminin etikle olan ilişkisi üzerinde de durulmaktadır. Çalışmanın sonuç kısmında ise Türk toplumunda iktisadi sistemin tekrar ruhunu kazanması için referans alınabilecek İslam kültürünün ana kaynakları arasında Mesnevi Şerif olduğu ileri sürülmektedir.

2. BATI KÜLTÜRÜNDE PARA VE TİCARETİN ETİKLE OLAN İLİŞKİSİ

Batı kültüründe Aydınlanma düşüncesine kadar para ve ticaretin ahlaki olarak kirlenmeye yol açtığına dair görüşler oldukça fazladır. Aydınlanma düşüncesinin ortaya çıkışına kadar Batı din ve felsefe geleneğinde ticari hayatın yaygınlaşmasına karşı şüpheler duyulmuştur. Ayrıca, Batı din ve felsefe geleneği ticari hayattaki kar elde etme ilkesinin meşruiyetini Aristonun yaşadığı dönemden beri sorgulamaktadır. Örneğin Aristo ve Plato gibi filozoflar ticaretin

insan karakterini daha kaypak, güvenilirmez, hain ve hilekar yaptığını ifade etmiştir. Modern dönemde ise ticari hayatın sömürücü, yıkıcı ve doğal olmadığını ileri sürenlerin başında Karl Marx bulunur. Marx'a göre ticarete dayalı sistem doğal bir sistem olmadığı gibi krizlere yol açmaktadır(Walsh ve Lynch,2008:16).

Batı medeniyetinde para ve ticaret ile ilgili görüşlerin tarihsel olarak Aristo'ya kadar uzandığı görülmektedir. Aristo takas ile yapılan ticaretin yüksek işlem maliyetlerinin farkındaydı. Para ticaret sırasında mübadeleyi oldukça kolaylaştırmaktaydı. Aristo'ya göre paranın iyiliği ticaret sırasında ortaya çıkan kolaylıktan kaynaklanmaktaydı. Para bir değişim aracı olarak oldukça likit bir araçtı. Paranın likidite özelliği insanların özgürlüğünü, yaşam kalitesini ve iş bölümünü geliştirmekteydi. Ekonomik gelişme de paranın kullanılmasıyla hızlanmıştı. Başlangıçta oldukça masum olan bu araç sonra ticaretin gelişmesine yol açacaktır (Zelmanovitz, 2016:56-57).

Aristo için önemli olan iyi bir hayat yaşamaktır. Para kazanmak ve servet biriktirmenin iyi bir hayat için uygun amaçlar olmadığını düşünüyordu. Para yalnızca bir değişim aracıydı. Aristo ev geçimini sağlamak için kazanılan paranın doğal olduğunu ileri sürüyordu. Para kazanmak ve kar elde etmek bir amaç haline geldiğinde bu doğallık bozuluyordu. Aristo doğal olan ticaret için adil fiyat doktrini geliştirmişti. Doğal olan ticaret sırasında belirlenen adil fiyatlar toplumun iyiliğini ve herkes için iyi bir yaşamı garantiliyordu(Zelmanovitz, 2016:58; Mele ve Schlag, 2015:105).

Hristiyan din adamlarının ticarete bakışının nasıl bir evrim geçirdiği incelendiğinde, en eski Kilise babalarının ticari hayata ve ticarete karşı oldukları görülür. En eski Kilise babaları tüm ticari kazançları gayri meşru olarak görüyorlardı. Bu düşüncelerinin iki kaynağı vardı. Birincisi, bir tüccar para kazanmak için her türlü kötü davranışı sergilerdi. İkincisi, tüccarlar Tanrı'nın varlığını unuttukları gibi ruhları para hırsıyla kirlenmekteydi. Eski Kilise babalarına göre hiçbir Hristiyan tüccar olmamalıydı. Çünkü, ticaretin temelinde sahtekarlık ve dolandırıcılık bulunuyordu. Tüccarlar toplumun bütünlüğüne zararlı insanlar olarak kabul ediliyordu(Walsh ve Lynch, 2008:29).

Hristiyan dünyasının en önemli din adamlarından birisi de Thomas Aquinas'tır. Thomas Aquinas Aristo'nun görüşlerinden yararlanarak doğal hukuka dayalı bir ahlak teorisi geliştirmiştir. Aquinas'a göre özel mülkiyet ancak herkesin ihtiyacı karşılandığı durumda meşru olarak kabul edilebilir. Eski Kilise babalarının ticarete karşı oldukları kesin olarak kabul edilirken Ortaçağ Kilise babaları için aynı şey söylenemez. Thomas Aquinas'ın etkisiyle ortaçağda Kilise babalarının ticarete bakışlarının olumlu olarak değiştiği görülmektedir.

Özellikle Thomas Aquinas'ın "Summa Theologica" adlı önemli eserini yayınlamasıyla ticarete bakışın değiştiği fark edilmektedir. Aquinas bu eserinde Hristiyan Teolojisiyle ekonomik hayatı uzlaştırmaya çalışmıştır. Böylece ortaçağ düşünürlerinin ticarete bakış açıları olumlu olarak değişmiştir. Ortaçağ düşünürleri ticari hayatın ahlaki sınırları üzerine ciddi olarak düşünülmüşler ve çözümler bulmaya çalışmışlardır(Walsh ve Lynch, 2008:33).

Thomas Aquinas Aristo gibi tamamıyla ticarete karşı değildi. Aquinas ılımlı bir ticari davranışın insan ihtiyaçlarına doğru yönlendirildiği takdirde ahlaki olarak kabul edilebileceğini savunuyordu. Aquinas karı bir araç olarak görüyordu. Eğer ticaret ihtiyaçların karşılanması sağlıyorsa, bu tür ticareten elde edilen kar ahlakiydi. Ancak, faydalı mal üretme amacı kar elde

etme ilkesi haline dönüşüp, aşırı tüketime veya zenginliğe yol açıyorsa ahlaki olarak meşru bir kar olmaktan çıkıyordu(Walsh ve Lynch,2008:35).

Ortaçağda Katolik Hristiyan din adamları Aristo tarafından ortaya atılan adil fiyat teorisini geliştirmeye çalıştılar. Bir mal için adil fiyat o malın üretim maliyetine göre belirlenmektedir. Bir fiyat adil fiyatın üstünde veya altında değerlendirildiğinde adaletsizlik ortaya çıkmaktadır. Bir tüccar adil fiyatın üstünde bir fiyat belirlediğinde tüketiciler mağdur olmaktadır. Fiyat adil fiyatın altında olduğunda ise tüccar mağdur olmaktadır. Ortaçağda din adamları ahlaki ve ılımlı bir kar oranını kabul edilebilir buluyorlardı(Walsh ve Lynch,2008:54).

Ortaçağ öğretilerine göre ticaret de diğer iktisadi faaliyetler gibi meşru olarak kabul ediliyordu. Ancak bunun için ticari hayatın dikkatli bir şekilde incelenmesi ve belirli sınırlar içerisinde tutulması gerekiyordu. Ortaçağın geç dönemlerinde ise ticaret ahlaki olarak nötür olarak kabul ediliyordu. Fakat ticaretin çok kolay bir şekilde ahlaki olmayan davranışlarla kötü bir alana kayabileceği de biliniyordu(Walsh ve Lynch,2008:36).

Ortaçağın sonlarında Batılı Hristiyan düşünürler ticari konularla ilgili oldukça sofistike bir yaklaşım geliştirmişlerdi. Bu düşünürler ticaretin insanları canlı ve dinamik tuttuğunu kabul ediyorlardı. 17. yüzyılın sonlarında kar elde etmek için çalışmanın günah olmadığı, hatta insanların onurlu bir şekilde yaşamasını sağladığı düşünülmeye başlandı. Günah ve ayıplanacak davranışın sınırsız bir kar hırsı olduğunu ileri sürüyorlardı. Özellikle Protestan liderler kar elde ilkesini zorunlu bir ilke olarak görüyorlardı. Ancak, kar elde etme ilkesi uygun yöntemlerle sınırlandırılmalıydı. Luther ve Calvin gibi Protestan liderler tüccar sınıfların gelişmesini destekleyecek bir ahlak sistemi de kurdular(Walsh ve Lynch,2008:37).

Bir tüccar adil fiyat teorisini izlemeyerek, aşırı kar elde etmek için piyasa koşullarına ve güçlerine göre fiyat belirlediğinde hızlı olarak servet sahibi olabilmektedir. Tüccarın hızlı bir şekilde büyük servet sahibi olması, ekonomik başarı elde etmesi ve statüsünü iyileştirmesi ortaçağın statükocu olan düşüncesine göre kabul edilemez bir davranıştır. Ancak, Newtoncu modern ekonomi teorisinin ortaya çıkışıyla, Smith gibi Aydınlanma düşünürlerinin eserleriyle adil fiyat olgusu ortadan kaybolmuştur. Böylece, topluma faydalı mal ve hizmet üretilip satma amacı para kazanma/kar elde etme amacına dönüşmüştür. Ticaret faaliyetindeki doğallık bozulmuştur. Paraya ve çıkara dayalı ilişkiler yaygınlaşmaya başlamıştır(Walsh ve Lynch, 2008:54).

Modern ekonomi bilimi ise Aydınlanma düşüncesinin ikliminde doğmuştur. Modern ekonomi teorisinin ortaya çıkışıyla fiyatın piyasa sisteminde piyasa güçleri tarafından yani, hem arz hem talep tarafından belirlendiği kabul edilmiştir. Böylece, adil fiyat olgusu modern ekonomi teorisinin ortaya çıkışıyla piyasa sisteminde mekanik olarak belirlenen denge fiyatı olgusuna dönüşmüştür. Modern ekonomi bilimi mekanistik Newtoncu yaklaşımı benimseyerek sekülerleşmiş ve dinden ayrılmıştır(Walsh ve Lynch,2008:54; Mele ve Schlag, 2015:107).

Modern ekonomi teorisinin adil fiyat teorisine karşı geliştirdiği birinci argüman piyasanın işleyişine normatif müdahalelerin piyasaların etkinliğini azaltmasıdır. İkinci argüman ise adil fiyat teorisinin aristokrasinin statüsünün korunmasına yol açmasıdır. Üçüncüsü, adil fiyatı savunanların bu fiyatların gerçek fiyatlar olduğu düşüncesine sahip olmasıdır. Modern ekonomi düşüncesi piyasa fiyatlarının belirlenmesi sırasında normatif olarak yapılan müdahalelerin verimsizliğe yol açtığını kabul etmiştir(Walsh ve Lynch,2008:124).

Adam Smith bir Aydınlanma düşünürü olarak ticari hayatın ahlaki olduğunu ileri süren modern yaklaşımın tam başlangıcında yer almaktadır. Smith Ahlak Bilimleri Fakültesini Ticaret

ve Finans Fakültesine çeviren kutsal bir kişi olarak görülmüştür. Smith ticaretin erdemlerini ve kar elde etme ilkesinin faydalı güçlerini anlatan örnek kişi olarak kabul edilir. Smith'e göre kar elde etme ilkesi insan doğasında bulunan iki özelliğin sonucunda ortaya çıkmaktadır. İnsan doğasının ilk özelliği kendi koşullarını istikrarlı bir şekilde iyileştirmeye çalışmasıdır. İkinci özellik ise insanın ticaret, takas ve mübadele eğilimidir. Böylece, insan ticari mübadele ile durumunu iyileştirmeye çalışır(Walsh ve Lynch,2008:54).

Smith sosyal ve ekonomik kurumların Tanrı'nın bir eseri olduğunu düşünmüştür. Tanrı insanlara bir "doğal özgürlük sistemi" sunmuştur. Smith'e göre Tanrı tarafından sunulan sistem "ticarete dayalı sistem"dir, yani kapitalizmdir. Smith Avrupa'da kapitalizmin "doğal özgürlük sistemi" olduğunu, evrensel bir zenginlik formülü sunduğunu ileri sürüyordu. Bu yeni seküler ekonomik sistemin büyüme motoru ise kişisel çıkardı. Smith kişisel çıkarı bir günah olmaktan çıkarmış, erdemli bir davranışa çevirmiştir. Ticarete dayalı sistemde kişisel çıkar, iş bölümü, sermaye birikimi, iyi bir yönetim ile sağlanan düzen ve güvenlik, ekonomik büyümeye yol açacak, bu da insan mutluluğunun gerçekleşmesini sağlayacaktır(Mirhakor ve Askari, 2017:63-64; Küçükkalay,2019:162-163).

Smith ekonomi biliminin Newtonuydu. Smith'e göre Dünyada Tanrı tarafından yaratılmış, Tanrı'nın tasarımı olan, harmoni içerisinde bulunan bir doğal düzen veya doğal sistem bulunmaktaydı. Makine veya büyük bir saat şeklinde olan bu sistem Tanrı tarafından yaratılmış olmasına rağmen hiçbir ilahi müdahale olmadan çalışıyordu. Yani, Tanrı büyük bir saat yapımcısıydı ve artık Dünyaya müdahale etmiyordu. Sosyal sistem bir makine gibi mükemmel bir şekilde çalışıyordu. Tanrı insanlara mutluluğa, refaha ve özgürlüğe ulaşmaları için ahlaki davranış kurallarını da sağlamıştı. Bu ahlaki davranış kuralları eğitim ile öğretilcektir.

Smith ılımlı bir dinin ticaretin gelişmesini sağladığını kabul ediyordu. Smith ideal bir ticarete dayalı toplum için gerekli olan ahlak ilkelerini de açıklıyordu. Smith'in açıkladığı ahlak ilkeleri Protestanlara aitti. Smith'in ticarete dayalı toplum vizyonunda özgürlük, iş bölümü, uzmanlaşma, kişisel çıkar, tutumluluk, ihtiyat, yardımseverlik, sempati, adalet gibi ilkeler ekonomik büyüme ve refahı sağlıyordu. Smith ticarete dayalı toplumda paranın bir ödeme aracı olarak yaygınlaşmasının, ekonomik özgürlüklerin ve özel mülkiyetin getirmiş olduğu bazı dezavantajlar olduğunu da kabul etmekteydi. Bunlar paraya ve çıkara dayalı sosyal ilişkilerin yaygınlaşması, eşitsizliklerin yükselmesi, egoizmin artması ve diğergamlığın ihmal edilmesi idi (Mirhakor ve Askari,2017:63-64;Küçükkalay,2019:115).

3. KATOLİK HİRİSTİYAN DİN ADAMLARININ ADAM SMITH'İN SOSYAL SİSTEM VİZYONUNA YAPTIKLARI ELEŞTİRİLER

Günümüzde çoğu iktisatçı piyasa sistemiyle ilgili olarak çok olumlu düşünmektedir. Piyasa sisteminin görünmez eli sayesinde işadamları servetlerini yatırıma dönüştürmektedir. Yeni yatırımlar ise yeni endüstrilere, teknolojilere, iş imkanlarına ve servete yol açmaktadır. Bu durum ekonomik büyümeye ve dolaylı olarak yoksulluğun azalmasına neden olmaktadır. İktisatçıların büyük bir kısmı Adam Smith'in çizmiş olduğu bu seküler sosyal sistem vizyonuna güvenirler ve inanırlar. İktisatçılar yaptıkları araştırmalarda sistemin kurucusu olan Smith'in belirlemiş olduğu gündeme bağlı kalırlar(Finn,2012:43).

Katolik Hristiyan ilahiyatçılar ise Smith'in modern ekonomi yaklaşımındaki ateist bireyciliğe ve bencilliğe karşı itiraz etmektedirler. Çünkü, toplumsal refahın kendi çıkarı için çalışan ateist, bencil ve çıkarıcı (homoeconomicus) bireyler tarafından gerçekleştirilebileceğini kabul etmezler. Ekonomi teorisinin oldukça radikal olan modern bireyciliğine karşı Katolik din adam-

ları daha toplumsal ve gerçekçi olan insan tanımı yapmaktadırlar. Hristiyan ilahiyatçılara göre ahlaki olarak kabul edilecek bir sosyal sistem yardımlaşmaya, paylaşmaya ve fedakarlığa dayalı olmalıdır.

Hristiyan ilahiyatçılar Smith'in görüşlerinin geçerliliğine inanmamakta ve Hristiyan ahlak ilkelerinin ticari yaşama uygulanmasını istemektedirler. Katolik Hristiyan inanç sistemi-ne göre tüm iktisadi ve sosyal hayatın merkezinde insan yer alır. İktisadi kararlar alınırken yoksulların yaşam kalitesinin nasıl etkilendiğine bakılması gerekir. Ekonomik büyüme en yoksulların durumunun iyileşmesine yol açmıyorsa yoksul dostu bir büyüme olarak kabul edilmez(Finn,2012:56).

Katolik Hristiyan inanç sistemine göre ticari hayatın veya piyasaların ahlaki performansının değerlendirilmesinde kullanılması gereken en önemli kriter yoksulların ihtiyaçlarının karşılanmasıdır. Bu kriter gereğince yoksulların sayısının fazla olduğu ve yoksulların ihtiyaçlarının karşılanmadığı bir ekonomi ahlaki olarak savunulamaz. Hristiyan inanç sistemine göre ekonomide ihtiyaçları karşılanmamış olan yoksulların unutulmaması gerekir, bu yüzden en önemli sosyal sorumluluk yoksullara yardım edilmesidir. Bu inanç sistemine göre dünya herkese aittir, yalnızca zenginlerin malı değildir(Finn,2013: 103).

19. yüzyıla gelindiğinde iktisatçılar kendi bilimlerinin Hristiyan Teolojisinden daha üstün olduğuna inanıyorlardı. 19. yüzyılın son çeyreğinde ekonomi bilimi akademikleşerek kendi öğretim üyelerini yetiştirmeye başladı ve üniversite yapısı içinde kabul edilen bir yere sahip oldular. 19. yüzyıl ortalarından itibaren Katolik Kilisesi ahlaki konularda otoritesini kaybetmişti. Modern ekonomi bilimi başarılı bir sosyal bilim dalı olmasına rağmen Hristiyan ilahiyatçılar Klasik ve Neoklasik iktisatçılara karşı şüpheyle yaklaşmaktadırlar(Heyne,2008:87-89).

Katolik Hristiyan din adamlarına göre iktisatçılar bir mimar gibi seküler bir toplum inşası (yeni bir ev tasarımı) yapmaktadırlar, ancak ev sahibi evin tasarımından memnun değildir. Katolik din adamları iktisatçıların geliştirdiği teoriler ile kurulan bir sosyal sistemin istikrarlı olmadığını düşünmektedirler. Hristiyan din adamları iktisatçıların uzmanlığına güvenmekle birlikte din adamlarının tavsiyelerinin ve birikiminin, değerlerden bağımsız analizler yapan iktisatçılar tarafından dikkate alınmasını istemektedirler(Yuengert,1999:34).

Katolik din adamları Hristiyan perspektifini yansıtan, başlangıç noktaları İncil ve Katolik inanç sistemi olan bir iktisadi hayat vizyonu geliştirmişlerdir. Din adamları ekonominin nasıl çalıştığıyla ilgili bir teori geliştirmeye çalışmamışlardır. Katolik din adamları Hristiyan inanç sistemini yansıtan iktisadi hayatla ilgili bazı ilkeler öne sürmüşlerdir. Bu ilkelerle ekonomilerin insana ve topluma hizmet etmesini sağlamaya çalışmaktadırlar. Katolik din adamlarına göre ABD ekonomisindeki işsizlik ve yoksulluk oranları ahlaki olarak kabul edilemeyecek düzeydedir(Heyne,2008: 99;Frey,2009:193).

Katolik din adamları işsizliğin bireylerin ve sosyal grupların bencilliğinden kaynaklandığını düşünmektedirler. Eğer, insanlar iş bulmak için istekli olurlarsa işsizlik oranları da azalacaktır. Ancak, gerçekte işsizlik oranının düşürülmesi için insanların iktisadi ilkelerle farklı bir şekilde davranmaları sağlanmalıdır. Ayrıca, işsiz insanların kim olduğunu veya ne gibi özel koşulları olduğunu tam olarak bilmek mümkün değildir. İşsizlik oranının azaltılması için iş ortamını değiştirecek ve insanların iş bulmalarını sağlayacak iktisat politikası çözümleri bulunmaktadır.

Ortodoks iktisatçılar Hristiyan inanç sistemine dayalı manevi reformların ekonominin performansını daha da kötüleştireceğini ileri sürmektedirler. Ancak, din adamları Hristiyan inanç sistemine dayalı ahlaki bir reformun yapılması, yani maneviyata dayalı ilkelere uymanın iktisadi verimlilikte veya iktisadi büyümede bir azalışa yol açacağı düşüncesini kabul etmemektedirler. Onlara göre insan onurunun artırılmasını sağlayan maneviyata dayalı reformlar ekonominin performansını arttırmalı, yani işsizliği ve yoksulluğu azaltmalıdır (Heyne,2008:173-175; Frey,2009:194).

Öncü iktisatçıların büyük bir kısmı sermaye sahipleri hakkında daha olumlu görüşler ortaya koymuşlardır. Örneğin, Thomas Malthus gibi öncü Klasik iktisatçılar yoksullara yardım edilmesine karşı çıkmışlardır. Çünkü, öncü Klasik iktisatçılara göre yoksul insanlar tembel, ahlaksız ve sabırsız insanlardır. Sosyal yardım yapıldığında yoksul insanlar nüfus artışına neden olacak şekilde çocuk sayısını arttırmaktadırlar. Bu da toplumda daha çok yoksulluğa, sefalet ve ahlaksızlığa yol açmaktadır. Bu durum Smith'in ticarete dayalı sosyal sistem vizyonuna karşıdır. Smith'e göre ticarete dayalı sistem en yoksulların bile durumunun iyileşmesine yol açmaktaydı.

Klasik iktisatçılara göre yoksullar eğitimsiz ve ahlaksız olduklarından dolayı yoksullardı. Malthus ve Ricardo gibi Klasik iktisatçılar sermaye sahiplerinin yoksulların yoksul olmasında kusurları olmadığını kabul ediyordu. Dolayısıyla, sermaye sahiplerinin yoksul insanlara yardım edilmesi konusunda hiçbir sorumlulukları bulunmamaktadır. Böylece, öncü Klasik iktisatçılar sermaye sahiplerinin tam olarak istedikleri iktisadi ilkeleri ileri sürmüşlerdir.

Thomas Malthus bir din adamıydı, modern ekonomi biliminin matematiksel olmasına ve seküler bir toplum yaratılması için araştırmalar yapmasına karşı çıkıyordu. Malthus ekonomi biliminin bir ahlak bilimi olduğunu düşünüyordu. 19. yüzyılın ilk yarısında Malthus ekonomi bilimiyle Hristiyan ahlak ilkelerini birleştirmeye çalıştı. Böylece, ortaya çıkan sosyal teoriye Hristiyan (Politik) İktisadi adı verildi. Ancak, Malthus'un nüfus kontrolü ve yoksullarla ilgili görüşleri Katolik din adamlarını kızdırdı.

Hristiyan (Politik) İktisadi girişimi Darwin'in yeni bilimsel görüşleriyle sonlandı. 19. yüzyılın ortalarında ve ikinci yarısında Darwin'in evrim teorisiyle ilgili eserleri yayınlandı. Sosyal hayatta da doğada olduğu gibi hayatta kalabilmek için mücadele yapıyordu. Bu durum Herbert Spencer tarafından Sosyal Darwinizm olarak isimlendirilmişti. Ancak, Sosyal Darwinizmin ortaya çıkışıyla laissez-faire kapitalizmi kötü bir ün kazandı. Çünkü, güçlülerin zayıfları ezdiği bir sosyal sistem ahlaki olarak meşru değildir.

Sanayi devrimiyle birlikte Batılı toplumlar hızla rasyonelleşmiş ve sekülerleşmiştir. Bu hızlı ve vahşi toplumsal dönüşüm sırasında sosyal düzensizlikler ortaya çıkmıştır. Bu sosyal düzensizlik ve çözülmenin durdurulması için dine dayalı sosyal ahlak bilimine ihtiyaç olduğu fark edilmiştir. Sosyal hayatın bir bütün olduğu ve ahlak boyutunu da içerdiği kaçınılmaz bir gerçektir. Böylece Batılı ülkelerde modernizmin, sekülerizmin ve kapitalizmin sebep olduğu sosyal sorunlara karşılık Hristiyan dinine dayalı sosyal ahlak bilimi geliştirilmiştir. Öncü sosyal ahlakçılar arasında din adamlarının çoğunlukta olduğu görülmektedir.

Hristiyan Teolojisine dayalı sosyal ahlak bilimi ile kapitalizmin yol açtığı bireycilik, bencillik, yoksulluk ve eşitsizlik, alkolizm, suç oranlarının yükselmesi gibi sorunlarla mücadele edilmektedir. Maneviyata bağlı sosyal ahlak bilimi modern sosyal bilimlerle dinler arasında organik bir bağ kurulmasında da yardımcı olmaktadır. Dine dayalı sosyal ahlak sosyal bir eko-

nomi için de gereklidir. Örneğin, 2008'deki küresel krizin sebebinin Amerika'nın en iyi işletme bölümlerini bitirmiş şirket CEO'larının narsist yönetim stilleri olduğu iddia edilmiştir. Bu bağlamda şirketler dünyasında da etkili olan sosyal ahlak bilimi, kar maksimizasyonu amacına ek olarak şirketlerin sosyal sorumluluğunun gelişmesine katkıda bulunmaktadır (Dorrien,2009:8).

4. İSLAM İNANÇ SİSTEMİNE GÖRE PİYASA SİSTEMİ

İslami literatürde insanoğlunun maddi ve manevi hayatı için gerekli olan ihtiyaçların tamamı “rızık” olarak adlandırılmaktadır. İslam ahlakına göre helal ve meşru yollardan rızık peşinde koşmak hayatın en temel görevlerinden birisi olarak kabul edilmektedir. Çünkü, İslam inanç sistemine göre insanoğlu için çaba harcamadan, gayret göstermeden rızıkını temin etmesi normal ve meşru olarak karşılanmamaktadır.

Günümüzde modern ekonomi biliminin asıl faaliyet alanında olduğu gibi İslam kültürünün ekonomi anlayışına göre de rızık artırılması ve paylaşılması gibi politikaların üzerinde durulması gerekmektedir. Rızık artırılması ve paylaşılması için tüketenlerle üretkenlerin, satıcılarla alıcıların bir araya gelmesi gerekmektedir. İktisatçıların ortaya attığı “piyasa ekonomisi” kavramı Allah'ın insanları birbirleri vasıtasıyla rızıklandırmasına aracı olmaktadır.

İslamın ekonomi doktrini ile iktisatçıların ortaya attığı piyasa ekonomisi kavramı örtüşmektedir. Ancak, İslamın ekonomi doktrini ile kapitalizm örtüşmemektedir. Acımasız rekabete dayalı olan kapitalizm adalet, eşitlik, merhamet, paylaşma, zayıfların kollanması gibi İslami değerlerin yozlaşmasına yol açmaktadır. İslamın ekonomi doktrinine göre ekonomilerin adil ve insani olması gerekmektedir. Kapitalist iktisadi sistemde ise adaletin, eşitliğin ve huzurun bulunması zordur.

Piyasa olarak adlandırılan mekanlar veya sanal ortamlar insanların çalışmalarının karşılığını alabilmelerini sağlamaktadır. Piyasa sisteminde ortaya çıkan değer veya fiyat, ticari faaliyetler sırasında arz ve talebe göre belirlenmektedir. Piyasa sistemi içerisinde rekabet ortamı tam olduğunda belirlenen fiyat en adil fiyat olarak kabul edilmektedir. Hz. Peygamber henüz yaşarken piyasa sisteminde fiyatların piyasa güçlerinin-arz ve talebin-esnekliği ile belirlenmesini onaylamıştır.

Yaşadığı dönemde Hz. Peygamber en zor zamanlarda bile piyasa fiyatlarına müdahale-den kaçınmıştır. Hz. Peygamber'den sonraki dönemlerde de ticari faaliyetlerde uygulanan ilkeler arasında bu ilke esas olarak korunmuştur. İslam ahlakına göre fiyatları gerçekte belirleyen nihai gücün Allah olduğu kabul edildiği için, piyasa fiyatına müdahale etmenin alıcı veya satıcıların hakkına müdahale etmek anlamına da geleceğinden bu ilkeden vazgeçilmemiştir (Coşkun,2010:14-15).

Bu bağlamda büyük İslam alimi Gazali ticari hayatın önemi, arz ve talep güçlerine dayalı ortaya çıkan fiyatlar ve karlar konusunda ayrıntılı açıklamalar yapmıştır. Gazali'ye göre piyasalar doğal bir düzenin parçası olarak evrilirler. Piyasadaki tüccarların kendi çıkarları için ticaret yapması meşru olarak kabul edilmiştir. Arz ve talebin açık ve ayrıntılı açıklaması, fiyatların nasıl belirlendiği İbn Teymiyye tarafından da sunulmuştur. İbn Teymiyye hem arz hem de talebin fiyatların belirlenmesinde oynadıkları role vurgu yapmıştır.

İbn Teymiyye'ye göre fiyatlardaki yükseliş ve düşüş her zaman piyasaya müdahale eden tüccarların ahlaksızlıkları sonucunda olmaz. Fiyatlardaki oynaklığın bir kısmı üretimdeki eksiklik veya malların ithalatındaki azalmadan kaynaklanmaktadır. Bu yüzden bir mala olan talep yükselir, arzı azalırsa bu malın fiyatı yükselir. Diğer yandan bir malın arzı artar ve talebi

azalırsa, bu malın fiyatı düşer. Piyasa sisteminde ortaya çıkan bolluk veya kıtlık ahlaksızlık içermeyen bir eylemden dolayı olabilir. Ancak, bazen de fiyatlardaki oynaklıklar bir ahlaksızlık sonucu da olabilir.

İslamın ekonomi anlayışına göre rızkın kazanılmasında mesleklerin ve sektörlerin önemi fazladır. Piyasaların büyüklüğü, dışa açıklığı, şirketlerin üretim ve maliyet yapıları, kar oranları, verimlilik gibi faktörlere bağlı olarak rızkın kazanılması ve büyüklüğü değişmektedir. Ancak, modern ekonomi biliminden farklı olarak İslam ahlakı anlayışına göre rızkın bolluğu veya kıtlığı bu faktörlere bağlı olduğu gibi, esas olarak Allah'ın takdirine de bağlıdır. Buna rağmen, İslam inanç sistemine göre çalışmadan ve gayret göstermeden, gerekli tüm üretim araçlarını ve politikalarını kullanmadan rızık talep etmek iktisat kanunlarına aykırı olduğu gibi ilahi mesaja da uygun değildir.

Gerçekten de gösterilen çabaların bir kazanca dönüşmesinde bir çok faktör etkili olmaktadır. Ayrıca, İslam ahlakına göre rızkın arttırılmasına yönelik çabalar oldukça önemlidir, toplumların barışa, huzura ve refaha ulaşmasını sağlamaktadır. Ancak, daha fazla üretim, verimlilik ve büyüme ile elde edilen rızıkların adil bir şekilde paylaşılması da gerekmektedir. Yani, verimlilik ile birlikte sosyal adaletin sağlanması önemlidir. Bu durum dünyanın geleceği ve refahın sürdürülebilirliği açısından oldukça önemlidir(Coşkun,2010:14-15).

İslam inanç sistemi insanoğlu için aşırılığa ve israfa kaçmadan, belli sınırlar içerisinde kalmak kaydıyla daha zengin bir hayata yönelmelerini tavsiye etmektedir. Kur'an insanlara malını ve mülkünü sürekli çalışarak kazanmasını ve kazandığı varlığı yakın çevresinden başlayarak paylaşmasını bildirmektedir. Çünkü, bu ilahi mesaja göre kazanılan mal veya servet paylaşıldıkça genişleyecektir. Müslümanlar adil ve verimli ekonomiler kurmak için çaba göstermelidirler(Coşkun,2010:14-15).

Günümüzde çoğu iktisatçıya göre Müslümanların rızık kavramı insanları tembelleştirici bir etki yaratmaktadır. Hatta, Müslüman toplumların geri kalmasında bu gibi kavramlara dayalı olan inanç sistemleri ve ekonomi düşüncesi olduğu kabul edilmektedir. Sabri Ülgener Türkiye'de İslam dini ve ekonomi ilişkisi üzerine önemli çalışmalar yapmıştır. Doğulu toplumların neden sanayi devrimi yapamadığını ve kapitalizme başlayamadığını Weberyen metodolojiyi izleyerek bilimsel olarak açıklamıştır.

Bir Weberyen iktisatçı olan Sabri Ülgener'e göre Doğulu toplumların geri kalmasında en önemli faktör insan kaynağının irrasyonel zihniyeti ve iş ahlakıdır. Ülgener'e göre iktisadi analizlere insandan başlayarak girmek gerekir. Doğulu toplumlarda iktisadi gelişmeyi sadece iktisadi göstergelerle, yani maddi koşullarla incelemek mümkün değildir. Gelişmeyi engelleyen ne doğal kaynaklar eksikliği ne de sermaye kıtlığıdır, asıl neden insan zihniyetindeki ve iş ahlakındaki yetersizliklerdir.

Ülgener'e göre tüm boyutlarıyla insan gerçeğini kullanmayan modellerle sağlıklı ve kalıcı bir kalkınmanın mümkün olmadığını ileri sürmektedir. Milli ve manevi değer sistemimizi esas alan, ancak bu değerlerimizi günün ve çağın ihtiyaçlarına göre yorumlayan çözümlerin tek çıkış yolu olduğunu savunmaktadır. Ülgener'e göre insanımızı soyutlaştıran değil, milli-manevi değer sistemi içinde somutlaştıran modeller daha gerçekçi ve sağlıklı olacaktır. İktisadi gelişmenin olması için maddi ve manevi/ahlaki koşulların aynı anda olması gerekir.

Bu bağlamda Anadolu'da yaşayan Müslüman iş adamlarının İslam dinine dayalı bir rasyonel sosyal ahlak geliştirdikleri, bu rasyonel sosyal ahlakın da toplumsal ve iktisadi gelişmele-

rin manevi dinamosu olduğu görülmektedir. Çok partili hayata geçişten sonra Kayseri, Gaziantep, Bursa, Denizli, Konya gibi illerde Müslüman iş adamlarının sahip olduğu KOBİ'lerin yükselişi, ileri teknolojiye dayalı üretim ve ihracat yapabilmeleri Anadolu'daki kentlerin görünümünü değiştirmiştir.

Protestanlığa benzer rasyonel sosyal ahlakları yüzünden Müslüman iş adamları İslami Kalvinistler olarak da tanımlanmaktadır. Bu bağlamda Türk toplumunun yeni İslami burjuvazisini temsil eden, Anadolu'da aile şirket sahiplerinden (KOBİ sahiplerinden) oluşan Müstakil Sanayici ve İş Adamları Derneği (MÜSİAD) olarak bilinen iş adamları derneği kurulmuştur. Kayseri İslami Kalvinizmin başkenti olarak da kabul edilmektedir. İslami Kalvinizmin geliştiği iller arasında Bursa, Denizli, Konya, Afyon, Kahramanmaraş, Gaziantep gibi Anadolu kentleri bulunmaktadır.

Türkiye'de devlet ağırlıklı ekonominin baskın olduğu Kırıkkale ile ticaretle gelişen Kayseri karşılaştırıldığında, bir köy görünümünde olan Kırıkkale'nin yanında Kayserinin bir Avrupa kenti gibi görüldüğü fark edilmektedir. Ticaretin/ekonominin İslam kültürüyle entegre olduğu Anadolu kentlerinin, refah düzeyi bakımından Güney Avrupa'daki kentlerin görünümüne sahip olduğu görülmektedir. Bu kentlerin sosyal bakımdan daha dengeli olduğu da anlaşılmaktadır. Batılı ticaret standartlarıyla birleşen İslam kültürü ekonomik büyümeye ve kalkınmaya yol açmaktadır.

Müslüman iş adamları aile şirketlerini yerel değerler bağlamında yönetirler. Müslüman iş adamları geliştirdikleri rasyonel sosyal ahlak bağlamında ticareti yıkıcı bir biçimde değil, toplumsal faydayı artıracak şekilde yapmaktadırlar. Şirketlerinden kazandıkları parayı tüketime değil, yeni yatırımlara ayırmayı tercih ederler. Şirketlerini narsist bir yönetim stiliyle yönetmezler. Toplumsal faydayı artıracak şekilde şirket politikaları tasarlarlar. Böylece toplumsal refahı, adaleti ve bütünleşmeyi geliştirmeyi amaçlarlar. Kar maksimizasyonu amacıyla profesyonel şekilde yönetilen büyük kurumsal şirketlerden daha faydalı oldukları görülür.

Anadolu sermayesini temsil eden MÜSİAD'ın vizyonuna göre ise ahlaki olarak ideal bir ekonomik sistem yardımlaşmaya ve fedakarlığa dayalı olmalıdır. Müslüman iş adamları maslahat ilkesiyle toplum çıkarı için çalışırlar. İslami rasyonellikle hareket ederler. Sosyal olarak gömülü girişimciler oldukları görülür. İnfak kültürünün gelişmesine katkıda bulunurlar. Böylece, ekonomi ile İslam dini arasında konsensus gerçekleşir. Bu sağlanan konsensus Müslüman iş adamlarının ticari faaliyetlerinin ve kazançlarının meşruiyetini sağlamaktadır.

5. MODERN EKONOMİ BİLİMİNİN ETİKLE OLAN İLİŞKİSİ

19. yüzyılın sonlarında marjinalist devrimin tamamlanmasıyla Neoklasik Teori doğmuştur. Neoklasik Teori kapitalizmin temel teorisi olarak kabul edilmiştir. Ayrıca, öncü iktisatçıların büyük bir kısmı ekonomi biliminde pozitif-normatif ayrımını benimsemiştir. Ekonomi biliminin tıpkı bir doğa bilimi gibi pozitif bilim dalı olduğu kabul edilmiştir. Yani, iktisatçıların yaptıkları çalışmaların değerlerden bağımsız olduğu görüşü benimsenmiştir. Normatif iktisat ise değerlerle ve değer yargılarıyla ilgilidir. Gelir eşitsizliği ve yoksulluk gibi sorunlar normatif iktisat alanında ele alınmaktadır.

II. Dünya Savaşı'ndan sonra marjinalist devrimin devamı olan ekonometri devrimi olmuş, ekonomi bilimi sayısal ve teknik bir bilim dalına dönüşmüştür. Ekonomi biliminin sosyolojiyle ve Teolojiyle bağı tamamıyla kopmuştur. Bu yıllar ekonomi biliminin yükselişe geçtiği ve emperyal bir bilim dalına dönüştüğü yıllardır. Marjinalistlerin kurduğu geleneğe bağlı olan

iktisatçılar bu yıllarda ekonomi biliminin kontrolünü ellerinde bulundurmaktadırlar. Bu öncü iktisatçılar ilerleme düşüncesini benimsemiş, ekonomi biliminin matematiksel olması için mücadeleye etmişlerdir. Ekonomilerin matematik alanında uzman olan profesyonel iktisatçılar tarafından bilimsel olarak yönetilmesini savunmuşlardır.

Profesyonel iktisatçıların kılavuzluğunda sürdürülebilir büyüme oranlarına ulaşılabilecek ve kalkınma gerçekleşecektir. Böylece, kıtlık sorunu çözülecek, bolluğa ulaşılabilecek, toplum maddi ve manevi olarak gelişecektir. Profesyonel iktisatçıların görevi piyasa mekanizması ile toplumun maksimum üretim potansiyelini gerçekleştirmesini sağlamaktır, yani kaynakların tam istihdam edilmesini sağlamaktır. Her toplum devletin müdahalesine ihtiyaç duymadan piyasa mekanizması ile üç sorunu çözebilmektedir: 1) Hangi mallar üretilecektir 2) Bu mallar nasıl üretilecektir 3) Bu mallar kimin için üretilecektir(Nelson,2001:55).

Öncü Neoklasik iktisatçılara göre Eski Katolik değerler veya benzer geleneksel değerler irrasyoneldir. Örneğin, faiz yasağıyla ilgili Aristoya ait geçmiş Latince söylemler, Katolik adil fiyat teorisi ve uygulamaları veya ilgili ilahi kaynaklar dikkate alınmamalıdır. Çünkü, iktisadi sistem içerisinde adil fiyatların oluşması için normatif müdahalelerin/düzenlemelerin olmaması kaynakların daha yüksek verimle kullanılmasına yol açmaktadır. Piyasa sistemine yapılan normatif müdahaleler/düzenlemeler fiyat serbestliği prensibini ihlal ederek verimsizliğe neden olmaktadır.

Benzer şekilde iktisadi sistem içerisinde faizin olması sermayenin verimli bir şekilde kullanılmasını sağlamaktadır. Bu şekilde ekonomiler daha hızlı büyüebilmekte ve kalkınma gerçekleşmektedir. İlerleme düşüncesini benimseyen Neoklasik iktisatçıların metafizik görüşüne göre verimli olan bir şey aynı zamanda iyidir. Verimli olmayan ise kötüdür. Gerçekten de son iki yüzyıldır iktisatçılar tarafından benimsenen bu baskın görüş, aynı zamanda modern ekonomi biliminin normatif yanı olarak kabul görmüş ve yerleşmiştir.

Normatif iktisat pozitif iktisadın belirlediği verimlilik hedefine hizmet etmektedir. Yani, normatif iktisada göre iyilik/kötülük verimlilik bazında değerlendirilmektedir. Verimli olan bir iktisadi olay kıtlık sorununun çözülmesini sağlayarak, insanlığı nihai hedefe, yani seküler kurtuluşa daha çok yaklaştırmaktadır. Bu yüzden, iktisatçılar için fiyat serbestliği, verimlilik ve rekabet argümanları çok güçlü argümanlardır.

Bir doğa bilimi formunda olan Neoklasik Teori ekonomi biliminin çekirdek teorisidir. Fiyat serbestliği, verimlilik ve rekabet prensipleri de Neoklasik Teorinin temel argümanlarıdır. Bu prensipler piyasalarda kaynakların tam istihdam düzeyinde kullanılmasını garantilemektedir. Piyasa sisteminde kıtlık kaynaklar için iktisadi aktörler arasında rekabet yapılmaktadır. Rekabetçi piyasalarda fiyatlar piyasa güçlerine göre, yani arz ve talebe göre serbestçe belirlenmektedir.

Neoklasik Teorinin temel argümanları kısaca basit bir örnek üzerinden açıklanabilir. Neoklasik Teoriye göre verimli şirketler daha düşük maliyetlerle üretim ve satış yaparlar. Tüketiciler de piyasalarda verimli şirketlerin ürünlerini daha düşük fiyatlardan satın alırlar. Tüketiciler tarafından tercih edilen verimli şirketler kar ederek piyasanın evrim sürecinde ayakta kalabilmektedir. Verimsiz şirketlerin ise üretim maliyetleri daha yüksek olur. Aynı malı daha yüksek fiyattan satmak zorunda kalan verimsiz şirketler tüketiciler tarafından tercih edilmezler. Böylece, piyasanın evrim sürecinde veya rekabet sonucunda yok olup giderler.

Bu şekilde fiyat serbestliği prensibi, piyasalarda bir görünmez el işlevi görerek tüm kaynakların otomatik olarak verimli kullanılmasını sağlamaktadır. Piyasa sistemindeki rekabet

sonucunda kıt olan kaynaklar bu kaynakları en verimli kullananların mülkiyetine geçmektedir. Böylece, piyasa sisteminde vazife gören görünmez el sayesinde optimal kaynak dağılımı sağlanmaktadır. Optimal kaynak dağılımının sağlanması da tam istihdam dengesini ve en yüksek milli hasılanın üretilmesini temin etmektedir. Ancak, tekerci eğilimlerin yüksek olduğu piyasalarda Neoklasik Teorinin temel argümanları geçerliliğini kaybetmekte ve optimal duruma, yani tam istihdam dengesine ulaşamamaktadır.

John Bates Clark tarafından geliştirilen, ekonomi biliminin belkemiğini oluşturan marjinal verimlilik teorisi ise piyasalardaki üretim ile bölüşüm arasındaki yakın ilişkiyi kurmaktadır. Clark'ın marjinal verimlilik teorisine göre verimli olan üretim faktörleri piyasa sisteminde daha yüksek bir gelir elde etmektedir. Bu görüşe göre verimli olmayan bir üretim faktörü, örneğin bir işgücü sahibi yüksek bir ücret veya maaş kazanamayacaktır.

Sermaye işgücüne göre daha verimli olduğunda, sermaye sahipleri işgücü sahiplerine göre daha yüksek bir gelir kazanmaktadır. Nitelsiz veya verimli olmayan işgücünden dolayı yoksulluk sorunu ortaya çıkmaktadır. Neoklasik Teori yoksulluğu bu bakış açısıyla açıklamaktadır. İktisat literatüründe ise yoksulluğu açıklayan bir teori bulunmamaktadır. Neoklasik Teoriye göre yoksulluk sorununun çözümü için işgücü verimliliğinin artırılması gerekmektedir. Yani, Neoklasik Teoriye göre sosyal politikalara, sendikalara veya ailelere zarar vermemesi için piyasaların düzenlenmesine gerek yoktur. Çünkü, kapitalist iktisadi düzen adildir, her üretim faktörü marjinal verimliliği kadar gelir kazanmaktadır.

6. SONUÇ VE ÖNERİLER

Almanya'nın kendi iktisadi, sosyal ve tarihsel koşullarına özgün bir iktisat düşüncesi bulunmaktadır. Alman Tarihçi Okulun İngiltere merkezli kozmopolitan Klasik/Neoklasik iktisat okullarından daha farklı yönleri olduğu görülmektedir. Alman Tarihçi Okulu üyeleri Milli Ekonomi Modelini geliştirmişler, Smith'in ortaya koyduğu evrensel (liberal) ekonomi bilimi vizyona karşı çıkmışlardır. Ancak, II. Dünya Savaşından sonra Alman iktisatçılar Smith'in görüşlerinin doğruluğunu kabul etmek zorunda kalmışlardır.

Bu bağlamda II. Dünya Savaşından sonra Almanya'da Alman Neoliberalizmi olarak bilinen Ordoliberalizm okulu kurulmuştur. Ordoliberalizm okulunun görüşlerinin kökleri Alman Tarihçi Okuluna dayanmaktadır. En önemli Ordoliberaller arasında Walter Eucken, Franz Böhm, Wilhelm Röpke ve Alexander Rustow gibi akademisyenler bulunmaktadır. Ordoliberaller II. Dünya Savaşından sonra yeni Almanya'nın peygamberleri olarak kabul edilmişlerdir.

Ordoliberaller Almanya için Sosyal Piyasa Ekonomisi modeli geliştirmişlerdir. Bu modeli geliştirmek için Smith'in görüşleri ile Alman Tarihçi Okulunun düşüncelerini sentezlemişlerdir. Yani, Alman milli ekonomi modelini Smith'in görüşleri bağlamında revize etmişlerdir. Böylece Almanya İngiltere gibi sanayi malları üreten ve ihraç eden bir ülke konumuna yükselmiştir. Almanya Ordoliberalizm okulu ile bir dünya devi olmayı başarmıştır.

Alman sosyal piyasa ekonomisi modelinin köklerinde Katolik Hristiyan inanç sistemi ve değerleri bulunmaktadır. Sosyal piyasa ekonomisi modeline göre ekonomik sistemin insanlığa ve iyiliğe hizmet etmesi gerekir. Ekonomik sistemin insanları kötülüğe sevk edecek ve toplumda kötülüğün artmasına yol açacak bir yapıda olmaması gerekir. Bu yüzden kaotik/anarşik olarak işleyen ekonomik sistem düzenlenerek insanlığın ve iyiliğin gelişmesine katkıda bulunacak bir yapıya sokulmalıdır. Ordoliberallerin bu görüşü Katolik din adamları tarafından da savunulmaktadır.

Almanya gibi Japonya da modernleşme sürecinin sonunda kapitalist bir ülke olmuştur. Batılı bir ülke olmamasına rağmen, Japonya'nın nasıl kapitalist bir ülke olduğu sorusu Weber'in öğrencisi olan Robert Bellah'ın dikkatini çekmiş, bu konuda araştırmalar yapmıştır. Bu konuda Bellah Baygan İşida'nın (1685-1744) kurduğu "Sekimon Şingaku" isimli felsefesinin çok büyük rolü olduğunu savunmuştur. Japonya'da Edo döneminde yaşayan Baygan 18. yüzyılın başlarında ekonomiyi rasyonalize etmekle kalmayıp onu güzel bir ahlakla birleştirmiştir.

Robert Bellah, Batı medeniyetindeki kapitalizmin Protestanlıktan doğduğu gibi, Japon kapitalizminin Baygan İşida'nın ortaya attığı Şingaku inanç sisteminden doğduğunu ileri sürmüştür. Dolayısıyla, Batı kapitalizminin ruhunu Protestan inanç sistemi oluşturduğu gibi, Japon kapitalizminin ruhunun temellerini Baygan İşida'nın Şingaku ekolü oluşturmaktadır. Bu felsefeye göre ticaret bireyin kazancı için değil, toplumun refahı içindir. Girişimci kazandığı serveti toplumun yararına kullanacaktır. Baygan ticareti meslek konumundan bir sanat biçimine büründürmüştür. Baygan'ın Sekimon Şingaku (nefs eğitimi) felsefesinin iş dünyasında görülen sosyal sorumluluğa ait ilk örnek olduğu iddia edilmektedir.

Bu bağlamda modern homoeconomicus karakteri kalpsiz, merhametsiz ve asosyal olan Batılı rasyonelliği temsil etmektedir. Homoeconomicus karakteri dünyada tek gerçek evrensel model olarak kabul edilemez. Girişimciler sosyal olarak gömülüdür. İş dünyası kültürü toplum türlerine göre değişmektedir. Müslüman toplumlar Batılı toplumlardan daha az bireyci ve rekabetçidirler. Batı kültürünün dışındaki kültürlerin de evrensel nitelikte girişimcilik modelleri ve iş dünyası kültürleri bulunabilir.

Geçmişte bireyci olmayan toplumsal yapısıyla Türk toplumu küresel devletler kurabilmiştir. 21. yüzyılda da Türk Devleti yeniden küresel bir oyuncu olabilecek potansiyele sahiptir. Bunun için ihtiyacımız olan orta sınıfları, yani milli girişimci sınıfları yetiştirmemiz gerekmektedir. Bu bağlamda kendimize ait bir iktisat düşüncesine ihtiyacımız bulunmaktadır. Türk toplumu 1980'lerin başlarından itibaren hızlı bir kapitalistleşme sürecinin içine düşmüştür. Bu süreçte iktisadi sistemin tekrar ruhunu kazanması için referans alınabilecek İslam kültürü kaynakları arasında en başta Mesnevi Şerif bulunmaktadır.

KAYNAKLAR

- Coşkun, Ahmet (2010): Kur'an-ı Kerim'de Rızık ve İktisadi Hayat, Ensar Yayınevi
- Dorrien, Gary (2009): Social Ethics in the Making: Interpreting an American Tradition, Wiley-Blackwell
- Finn, Daniel K. (2012): The Moral Dynamics of Economic Life, Oxford University.
- Finn, Daniel K. (2013): Christian Economic Ethics, Fortress Press
- Frey, Donald E. (2009): America's Economic Moralists: A History of Rival Ethics and Economics, State University of New York Press
- Heyne, Paul (2008): Are Economists Basically Immoral ?, Liberty Fund.
- Küçükkalay Mesud, Abdullah (2019): Adam Smith: Ahlak Felsefesinden Politik Ekonomiye Bir Filozof, Ketebe Yayınları
- Mele, Dominic ve Schlag, Martin (2015): Humanism in Economics and Business, Springer
- Mirhakor, Abbas ve Askari, Hossein (2017): Ideal Islamic Economy: An Introduction, Palgrave Macmillan

- Nelson, Robert H. (2001): Economics as Religion: From Samuelson to Chicago and Beyond, Pennsylvania State University Press.
- Walsh, Adrian ve Lynch, Tony (2008): The Morality of Money, Palgrave Macmillan
- Yuengert, Andrew M. (1999): “The Uses of Economics in Papal Encyclials”, Edi. Religion and Economics: Normative Social Theory [Editörler: James M. Dean-A. M.C. Waterman], Springer, s. 33-50.
- Zelmanovitz, Leonidas (2016): The Ontology and Function of Money, Lexington Books